

ПРАВА БАТЬКІВ ПО ЗАХИСТУ ДИТИНИ (СТАТТЯ 154 СК)

Відповідно до статті 55 Конституції України, статті 3 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

У випадках, установлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси.

Статтею 19 ЦК України це право називається самозахистом, тобто особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Частини перша і друга статті 154 СК переносять ці права на сімейні правовідносини.

Неповнолітні діти мають: часткову цивільну дієздатність (від 14 до 18 років, стаття 32 ЦК) і деякі неповнолітні за певних умов — повну цивільну дієздатність (статті 34, 35 ЦК)

Ці неповнолітні не завжди можуть самостійно захищати свої права, такий захист закон покладає на батьків (частина перша статті 154 СК), які зобов'язані захищати цивільні, сімейні та інші права дітей, у тому числі яким надана повна цивільна дієздатність, але вони є непрацездатними, і оберігати їх від будь-яких посягань на їх права та інтереси.

Це право дає їм можливість відповідно до частини другої статті 154 СК самим захищати порушені права дітей без попереднього звернення до органу опіки та піклування, суду, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, прокуратури.

Оскільки ці обов'язки покладаються на батьків на підставі прямої вказівки закону — стаття 39 ЦПК, яка передбачає права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їх батьки; права свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати в суді відповідно їхні батьки. Батькам для здійснення захисту дітей не потрібно ніякого особливого повноваження. Сам факт спорідненості є підставою для їх виступу на захист дітей у будь-яких закладах, не виключаючи судові. Для такого виступу достатньо надати свідоцтво про народження дитини і свій паспорт або паспортний документ, що засвідчують батьківство осіб щодо дитини, щодо захисту якої вона (він) виступає (стаття 42 ЦПК). Обоє батьків користуються рівними правами і несуть рівні обов'язки, у зв'язку з цим захист прав та інтересів дітей і виступ як їх законного представника можуть здійснюватися як батьком, так і матір'ю дитини, і немає значення, розлучені батьки чи ні, з ким проживає дитина.

Частина друга статті 154 СК батьків дитини називає законними представниками, тобто це ті законні представники, які названі у статті 39 ЦПК. Це загальне поняття вимагає деякого уточнення.

За цивільним законодавством громадяни визнаються, маючи часткову цивільну дієздатність тільки до досягнення ними чотирнадцяти років, з досягненням цього віку вони наділяються неповною цивільною дієздатністю і повною процесуальною дієздатністю. Відповідно батьки виступають у цивільно-правових відносинах як законні представники своїх дітей, які не досягли чотирнадцяти років, тобто укладають від їх імені всі необхідні цивільно-правові правочини. Щодо дітей, які досягли чотирнадцяти років, батьки в цивільно-правових відносинах виступають як представники (піклувальники) своїх дітей, тобто не укладають самі правочини від імені дітей, а дають згоду на здійснення їхніми дітьми цивільно-правових правочинів (стаття 32 ЦК, стаття 18 СК). Наприклад, якщо неповнолітній, який досяг чотирнадцяти років, укладає правочин (договір) без згоди своїх батьків, останні мають право вимагати через суд визнання такого правочину недійсним (стаття 221 ЦК). Оскільки на батьках лежить обов'язок захищати інтереси своїх неповнолітніх дітей, у тих випадках, коли правочин порушує інтереси неповнолітнього, батьки зобов'язані оспорити правочин.

Треба мати на увазі, що представництво неможливе щодо тих прав та обов'язків, які нерозривно пов'язані з особистістю їх носія. Наприклад, через представника не-можливо здійснення трудових прав, сімейних (неповнолітня після чотирнадцяти років може вимагати через суд згоди на шлюб) тощо. Відповідно батьки не можуть виступати представниками своїх дітей у таких правовідносинах.

Неповнолітні, які досягли чотирнадцяти років, мають право особисто захищати свої права та інтереси в суді за справами, які виникають із трудових, цивільних, сімейних відносин (стаття 39 ЦПК, стаття 18 СК) та із правочинів, пов'язаних з розпорядженням одержаним ним заробітком, банківським рахунком тощо, оскільки в цих випадках закон визнає їх дієздатними (частина перша пункти 1—4 статті 32 ЦК). Проте батьки на розсуд суду можуть бути залучені до участі у справі для надання допомоги дітям (стаття 43 ЦПК).

За всіма іншими справами батьки виступають у суді законними представниками своїх неповнолітніх дітей (у тому числі й тих, які досягли чотирнадцяти років) і вправі вчиняти від їх імені всі ті процесуальні дії, що їх мали вчиняти діти, якби вони мали повну цивільну дієздатність (стаття 44 ЦПК). Батьки виступають також представниками своїх дітей при розгляді справ про адміністративні правопорушення, які здійснені неповнолітніми.

Норма частини третьої статті 154 СК передбачає право батьків звертатися за захистом прав та інтересів дітей і тоді, коли вони самі мають таке право, але не звертаються за цим захистом.

Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене (стаття 20 ЦК).

Наприклад, відповідно до частини другої статті 222 ЦК України встановлено не-спростовну презумпцію, суть якої полягає в тому, що якщо правочин учинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, не оспорений протягом одного місяця з моменту, коли батьки не заявили претензій другій стороні, то він вважається схваленим. Тобто у цьому випадку втрачене право на заперечення цього правочину.

Другий приклад. Відповідно до статей 198, 199 СК батьки зобов'язані утримувати повнолітніх дітей, які продовжують навчання або є непрацездатними, але діти позов про стягнення аліментів з батька (матері) не пред'являють до суду, то таке право особисто має той батько (мати), з ким проживає дитина.

Відповідно до частини другої статті 39 ЦПК суд у такому випадку може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена, а також і повнолітню особу. Залучаються вони судом як третя особа на стороні позивача (пункт 20 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15.05.2006 р.)